

به طور کلی بررسی تاریخچه تشکیل نیروی زمینی در ایران را می‌توان از زمان شروع تاریخ مدون آن یعنی دوره مادها مورد بررسی قرار داد که افراد این نیرو به دو دسته سواره نظام و پیاده نظام تقسیم می‌شدند. سپس با تشکیل حکومت هخامنشیان توسط کوروش هخامنشی، این نیروها تحت فرماندهی یک نفر درآمده و شکل و سازمان منسجم‌تری یافتند.

در زمان داریوش هخامنشی استعداد نیروی زمینی به 700 هزار نفر افزایش یافت و رسته‌های پیاده، سواره، اراده‌سواران، مهندسان، نفت‌اندازان، کارگزاران و سربازان جاوید شکل گرفت.

اشکانیان نیروی زمینی را به دو گروه سواران و پیادگان تقسیم کردند و اهمیت بیشتری برای رسته سواران قائل بودند. در دوره ساسانیان هم پادگان‌های همیشگی ایجاد شد و هزینه سپاهیان و مزد سربازان از سوی دولت پرداخت گردید.

پس از آمدن مسلمانان به ایران و فروپاشی حکومت ساسانیان، امیران عرب، نیروهای نیز از ایرانیان در زیر فرمان خود داشتند که در میدان‌های جنگ پیکار می‌کردند و پس از مدتی همین نیروها علم استقلال برافراشتند و در گوشه و کنار ایران حکومت‌هایی تشکیل دادند که دارای ارتش مخصوص خود بود و در این ارتش‌ها، همان شیوه‌های جنگ نیاکان خود را به کار می‌بردند. صفاریان، دیلمیان، سامانیان و سایر حکومت‌های متقارن از جمله این حکومت‌ها بودند. با روی کار آمدن صفویان، ارتش دارای سازمانی متشکل و هماهنگ‌تر شد و نیروی زمینی ارتش به چهار دسته:

1- سواران

2- پیادگان

3- توپچیلر (توپخانه)

4- نسفچیلر (راهدار و راهبان سپاهیان) تقسیم گشت.

وضعیت نیروی زمینی در دوره افشاریه هم تقریباً شبیه زمان صفویه بود، اما با کشته شدن نادرشاه، آرامش و مرکزیته که او پدید آورده بود، به یکباره از میان رفت و آشفتگی و بی‌سرو سامانی در ارتش تا نخستین دهه سیزدهم هجری و آغاز فرمانروایی محمدخان قاجار ادامه یافت.

در دوره قاجاریه با همت و تلاش میرزا تقی‌خان امیر کبیر که به حق مقام شامخی در تاریخ ارتش ایران دارد و سپس عباس میرزا، سازمان ارتش ایران مجدداً به صورتی منسجم و هماهنگ در آمد و ارتش ایران به "10 تومن" تقسیم شد که هر تومن متشکل از چهار تا 11 فوج و فرمانده هر فوج یک سرتیپ بود.

به‌طور کلی نیروی زمینی ارتش این دوره را بخش‌های زیر تشکیل می‌دادند: (1) قشون جنوب ایران، (2) دیویزیون قزاق، (3) بریگاد مرکزی، (4) نظام ایالات و ولایات، (5) قوای داوطلب شرقی، (6) ژاندارمری، (7) امنیه و قوای مشابه، (8) پلیس منظم و (9) پلیس ایالات و ولایات.

در دوره حکومت رضاخان پهلوی توجه زیادی به امر نظام و اصلاحات وسیع در ارتش می‌شد. در ضمن این اصلاحات، ایران به پنج حوزه نظامی بزرگ تقسیم شد که باید آن را مبدأ تشکیل نیروی زمینی ارتش به صورت اصولی و تقریباً به شکل امروزی آن دانست. این پنج حوزه شامل: لشکر مرکز، لشکر شمال غرب، لشکر شرق یا خراسان، لشکر جنوب و لشکر غرب می‌شد. سپس طی سال‌های 1314 تا 1320، تحولات اساسی دیگری در سازمان نیروی زمینی ارتش به‌وجود آمد و این سازمان شامل پنج لشکر، چهار تیپ مستقل، دو واحد توپخانه 105 بلند و ضد هوایی شد. در سال 1314 شمسی، درجات نظامی نیز تعیین و اعلام گردید.

در این زمان، مدارس مختلف نظامی مانند مدرسه دیویزیون (برای دیویزیون قزاق)، مدرسه نظام مشیرالدوله (برای بریگاد مرکزی)، مدارس افسیه و سوز افسیه (برای ژاندارمری و کلاس‌های بیطاری) که قبلاً در زمان قاجاریه تشکیل شده بودند، در هم آمیخته شدند و برای اولین بار مؤسسه‌ای به نام مدارس نظام کل قشون ایجاد شد. در ادامه، این مدارس به سه مدرسه جداگانه: 1- مدرسه ابتدایی نظام، 2- مدرسه متوسطه نظام و 3- مدرسه عالی نظام تبدیل شدند که نام این سه مدرسه نیز در سال 1314 به‌ترتیب به دبستان نظام، دبیرستان نظام و دانشکده افسری تغییر یافت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و پیدایش تغییر و تحولات اساسی در بخش‌های مختلف کشور، از جمله ارتش؛ نیروهای انقلابی موجود در ارتش که بیشتر آنان طی سال‌های گذشته نیز هدایت افراد انقلابی و مذهبی ارتش را بر عهده داشتند، با توجه به وضعیت کشور و بروز هرج و مرج در نقاط مرزی، در زمان شروع تهاجم رژیم عراق به کشورمان که نیروهای ارتش از انسجام و هماهنگی لازم برخوردار نبودند، به مقابله با دشمن متجاوز شتافتند.

نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در طول هشت سال دفاع مقدس، 45 عملیات گسترده و مؤثر علیه نیروهای متجاوز انجام داد که بیشتر آنها منجر به آزادسازی بخش عمده‌ای از خاک اشغال شده کشورمان شد و ضربات جبران‌ناپذیری بر پیکره ماشین جنگی عراق وارد گردید.

همزمان با عملیات‌های نظامی این نیرو، کارکنان فداکار و متعهد جهاد خودکفایی آن، دوشادوش سایر نیروهای درگیر در جنگ، ضمن بازسازی و تعمیر و تدارک وسایل و قطعات آسیب‌دیده؛ منشأ خدمات بسیار ارزشمندی برای نیروهای نظامی کشور شدند و اقدام به ساخت قطعات مورد نیاز کردند.

در زمینه امور آموزشی نیز اقدامات زیادی انجام گرفت تا نیروی زمینی ارتش به نیرویی منسجم و مبتنی بر علم روز درآید.

اکنون با گذشت 25 سال از پایان جنگ تحمیلی؛ نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران با گذر از دوران سازندگی و تعمیر تجهیزات و امکانات مورد استفاده خود در جنگ، با استفاده از نیروهای متخصص و مهندسان، توانسته است که تسلیحات و تجهیزات نظامی متعددی را طراحی و تولید کند و به مرحله خودکفایی برسد. از نظر نیروی انسانی نیز، با گزینش و استخدام نیروهای متعهد، مومن و تحصیلکرده، نیروهای آماده‌ای را جهت دفاع از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران تربیت کرده است.

تاریخچه نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمات تشکیل نیروی هوایی در ایران

بررسی خاطره‌های افسران قدیمی، بیانگر این موضوع است که قوای (نیروی) زمینی ایران، در سال 1298 شمسی یعنی اواخر حکومت قاجاریه، برای اولین بار از حمایت دوفروند هواپیمای انگلیسی در حالی که خلبانان آنها نیز انگلیسی بودند، برخوردار شده و آن زمانی بوده که بلشویک‌های روسی با حمایت از میرزا کوچک‌خان در صدد تجزیه گیلان برآمدند و انگلیسی‌ها که از این امر و پیشروی نیروهای روسی به سمت تهران و نقاط دیگر بیمناک بودند؛ تصمیم گرفتند با دوفروند هواپیما، نیروی 10 هزار نفری دولت مرکزی ایران را در سرکوب دشمن حمایت کنند.

با وقوع کودتای سوم اسفند 1299 شمسی به دست رضاخان سردار سپه و تشکیل قشون متحدالشکل، رضاخان به فکر خریداری چند فروند هواپیما برای پشتیبانی نیروی زمینی خود افتاد و در پی آن، در سال 1301 شمسی یک هواپیمای روسی در آسمان تهران دیده شد که قطعات این هواپیما را با صندوق به تهران آورده و در زمین‌های قاجار به هم وصل کرده بودند. در ادامه رضاخان تصمیم گرفت که در سازمان قشون متحدالشکل خود در شعبه تنسیقات دایره عملیات، دفتری هم به نام دفتر هواپیمایی پیش‌بینی شود و به این ترتیب برای نخستین بار در ارتش ایران نام هواپیمایی جزو سازمان در آمد و در حقیقت هسته مرکزی نیروی هوایی ایران تشکیل شد.

در دفتر هواپیمایی، تشکیلات یک نیروی هوایی که بتواند پشتیبان عملیات نیروی زمینی در اجرای طرح‌های خود باشد طرح‌ریزی شد و برای عملی شدن این طرح دولت ایران توسط سفیر خود در واشنگتن برای خرید چند دستگاه هواپیما و تأسیس یک اداره هواپیمایی و تعلیم عده‌ای با دولت آمریکا در 26 دی ماه 1301 شمسی وارد مذاکره شد اما مذاکره با این دولت نتیجه‌ای نداشت و دولت ایران ناگزیر شد که نخستین هواپیما را در همان سال از شرکت "یونکرس آلمان خریداری کند و در سال بعد نیز تیپ گیلان و مازندران دو هواپیمای دیگر از همان نوع به نام‌های گیلان و مازندران خریده و به تهران فرستادند و چند ماه بعد هم چهار هواپیما از نوع "دوها ویلاند" از روسیه خریداری شد. به این ترتیب در اواخر سال 1302 هجری شمسی نیروی هوایی ایران دارای هفت فروند هواپیما بود که خلبانان و مکانیسین‌های آنها نیز آلمانی و روسی بودند.

در ادامه با توجه به گسترش نیروی هوایی در مرداد ماه 1303 هجری شمسی، نخستین هیأت دانشجویی ایران مرکب از 10 نفر برای فراگیری فن خلبانی به روسیه رفتند و به علاوه یک نفر از افسرانی هم که در خردادماه همان سال برای تحصیل در رشته‌های مختلف مربوط به ارتش فرانسه رفته بود در رشته هواپیمایی مشغول به آموزش شد.

در اواخر سال 1303ش نیز یک شرکت آلمانی به نام یونکرس شعبه‌ای در ایران دایر کرد و چند هواپیما برای حمل و نقل مسافر در خطوط تهران، مشهد، شیراز، انزلی و بوشهر به کار انداخت که ارتش ایران به تدریج برای سرکوب اغتشاشات داخلی گاهی اوقات هواپیماها و خلبانان این شرکت را به صورت روزمزد به کار می‌گرفت.

در سال 1304 شمسی دولت ایران 20 فروند هواپیمای دیگر از فرانسه، آلمان و روسیه خریداری کرد و در همین زمان یک سرهنگ خلبان ایرانی که در خارج از ایران بود، مأموریت یافت که با یکی از هواپیماهای تازه خریداری شده از فرانسه به سوی تهران پرواز کند و او نیز با آن هواپیما از فرودگاه نظامی "ویلاکوپولی" پرواز کرد و پس از نشستن در چند شهر مسیر خود، بالاخره در فرودگاه قلعه مرغی تهران فرود آمد.

در سال 1305 پس از بازگشت افسران ایران از روسیه که برای تعلیمات هوایی و پرواز در سال 1303 اعزام شده بودند، اداره هواپیمایی با دو قسمت فنی و جمعاً با 20 فروند هواپیما تشکیل شد.

این هواپیماها علاوه بر این که شماره‌های مخصوصی داشتند به اسامی مختلفی مانند عقاب، تیهو، کرکس، شاهین، هما، قرقی، کبک و بلبل نیز خوانده می‌شدند.

در سال بعد پس از این که افسران تعلیم دیده جدید از فرانسه به ایران بازگشتند چند فروند هواپیمای دیگر نیز خریداری شد و سازمان هواپیمایی به صورت گردان هواپیمایی و یک گروه تعلیماتی درآمد. سپس دسته دوم و سوم محصلان ایرانی نیز از فرانسه بازگشتند و چون کادر مربی و افسری هوایی سروسامانی گرفته بود؛ رسماً اداره‌ای به نام اداره هواپیمایی در قلعه مرغی تشکیل شد.

از این پس به توسعه سازمان هواپیمایی ایران توجه بیشتری شد و دانشجویان و افسران دیگری به مدارس و آموزشگاه‌های خلبانی و فنی کشورهای روسیه و فرانسه فرستاده شدند.

با گذشت 10 سال از تأسیس نیروی هوایی ایران، نخستین فعالیت‌های ایران در زمینه نیروی هوایی و فراهم شدن زمینه‌های فعالیت در این بخش، ضرورت تأسیس یک آموزشگاه فنی (مدرسه مکانیسین) احساس شد و به این منظور قرار شد که 20 نفر مکانیسین هوایی از کشور هلند برای تعلیم در مدرسه فنی که در مهرماه افتتاح می‌شد، استخدام شوند اما این امر به‌دلایلی به تعویق افتاد و سرانجام در شهریور ماه 1311 مدرسه خلبانی تأسیس شد.

چهار نفر افسر هوایی نیز از کشور سوئد برای تعلیم فن خلبانی استخدام شدند که به مرور تعداد آنها بیشتر شد و با فعالیت آنان در این زمینه و گسترش این امر، یک دانشکده فنی هوایی هم جهت آموزش عده‌ای افسر فنی در دوشان‌تپه تهران ایجاد گردید. به این ترتیب در سال 1311 شمسی سازمان هواپیمایی ایران عبارت بود از: یک گروه آموزشی، یک گردان شکاری و یک گردان بمباران و اکتشافی که تابع ارکان حزب قشون بودند. با وجود این تشکیلات با طرح جدیدی، ارکان جنگ هوایی از نیروی زمینی جدا شد و سازمان مستقل هواپیمایی مرکب از یک هنگ، فرماندهی و ستاد هنگ (مرکب از سه رکن و یک دفتر ستاد) تشکیل گردید.

در سال 1312 با توجه به گسترش قوای هوایی ایران و خرید روز افزون هواپیماهای جنگی از خارج، دولت وقت تصمیم گرفت که برای بی‌نیازی از خرید هواپیما و یا حداقل برای کاستن هزینه خرید آنها نسبت به تأسیس کارخانه‌های هواپیما سازی اقدام کند. به همین منظور برای خرید ماشین و لوازم کارخانه به کشورهای اروپایی مانند آلمان و انگلستان، سفارش‌هایی داده شد و این ماشین‌ها و لوازم را که در سال 1314 به ایران رسید، در دوشان‌تپه نصب کردند و به‌نام کارخانه‌های هواپیما سازی "شهباز" مشغول به‌کار شد.

این کارخانه‌ها در مرداد ماه 1317 نخستین هواپیماها را به بهره‌برداری رساندند که در برابر رضا شاه پرواز کردند. در 25 دی ماه 1314 طبق ماده یک حکم شماره 2366 عنوان هواپیمایی نظامی ایران از قوای هوایی به نیروی هوایی تغییر یافت و به‌طور رسمی ابلاغ شد. سپس هنگ هوایی مشهد و هنگ هوایی اهواز به‌ترتیب در سال‌های 1315 و 1316 تأسیس گردید و باشگاه هواپیمایی کشوری ایران نیز در سال 1318 به‌منظور پرداختن به امر آموزش خلبانی در ایران فعالیت خود را آغاز کرد.

تا شهریور 1320 که پایان دوران حکومت پهلوی اول است، نیروی هوایی ایران دارای 283 فروند هواپیما، فرماندهی و ستاد نیرو و منضمات آن، سازمان واحدهای هوایی شامل پنج هنگ (تبریز، مشهد، هنگ بمباران تهران، هنگ قلعه مرغی تهران و اهواز) و آموزشگاه خلبانی شد اما در همین زمان با حمله نیروهای متفقین به ایران، اولین ضربه سازمانی ناشی از اشغال کشور بر این نیرو وارد شد و این نیرو از 12 مهر 1320 در اختیار وزارت جنگ گذاشته شد و به صورت اداره پنجم آن وزارتخانه درآمد.

نیروی هوایی ایران در دوره محمدرضا شاه پهلوی:

در روز 15 مهر ماه 1320 ابلاغ شد که اداره هواپیمایی در امور داخلی مربوطه کما فی‌سابق مستقل است و در کار ارتش به‌عنوان یکی از ادارات وزارت جنگ ادامه خدمات خواهد داد. از آن سال تا سال 1326 نیروی هوایی فعالیت چشمگیری نداشت تا این‌که در آن سال، آموزشگاه فنی دوره نهم خود را تشکیل داد و 90 نفر هنرآموز را پذیرفت و دوره‌های تکنیکی دانشکده فنی افسری، کلاس فنی ویژه درجه‌داران، آموزشگاه فنی و ناوبری هوایی تا سال 1336 تشکیل شد.

در سال 1336 عنوان ستاد نیروی هوایی به فرماندهی نیروی هوایی تغییر یافت و در سال 1339 سازمانی به‌نام کمک‌های آموزشی جهت تکمیل تعلیمات فنی هنر آموزان در تیپ تعلیمات تأسیس شد. سپس در سال 1346 تیپ تعلیمات با امکانات آموزشی بیشتر، مرکز آموزش‌های هوایی نامیده شد که به شش هیأت آموزش نظامی، افسری، زبان، الکترونیک، نگهداری هواپیما و تخصص‌های مختلف، کار آموزش در نیروی هوایی را آغاز کرد.

در سال 1347 به‌دنبال افزایش روزافزون حضور هواپیماهای پیشرفته ما فوق صوت F-4 و F-5، نیروی هوایی به استخدام کادر جدیدی تحت عنوان همافری برای انجام عملیات تعمیر و نگهداری هواپیماها پرداخت و طی همین سال‌ها درخواست سفارش و خرید هواپیماهای F-14 هم از دولت آمریکا در دستور کار قرار گرفت که 72 فروند از این هواپیماها در بهمن ماه 1354 در فرودگاه مهرآباد به زمین نشست.

در سال 1357 نیروی هوایی ایران در صدد بود که تعداد جنگنده‌های خود را از 447 فروند به 500 فروند برساند که این تعداد ایران را در رده کشورهای غربی و بالاتر از کشورهای خاورمیانه قرار می‌داد.

نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

با پیدایش نشانه‌های فروپاشی رژیم پهلوی در سال 1357 به‌دلیل گسل‌هایی که در نیروی هوایی در آن زمان پدید آمده بود از جمله نارضایتی‌های درون‌سازمانی آن باعث شد که نیروی هوایی در جریان رویدادهای انقلاب زودتر از نیروهای دیگر از رژیم پهلوی گسسته و به امواج انقلاب بپیوندد. بخصوص همافران این نیرو در هدایت افراد نیروی هوایی به‌سمت انقلاب نقش مهمی داشتند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ابتدا انتصابات شتابزده‌ای که در سطح فرماندهی نیروی هوایی صورت گرفت موج اعتراض‌ها و اعتصاب‌ها را به دنبال داشت تا آن که در پی شروع جنگ عراق علیه ایران، این امر از ثبات نسبی بر خوردار شد.

با شروع جنگ، ضروری‌ترین مسأله‌ای که به ذهن خطور می‌کرد مسأله مقابله به مثل و جلوگیری از پرواز هر چه بیشتر هواپیماهای عراقی به ایران بود.

در همان روز نخست شروع جنگ، با همت فرماندهان دلیر نیروی هوایی، مثل شهید محمد جواد فکوری، نیروی هوایی توانست با به پرواز در آوردن 200 هواپیما و عبور دادن 140 فروند از آنها به داخل مرزهای عراق، پاسخ شایسته‌ای به تجاوزهای نیروی هوایی عراقی داده و مانع از پروازهای بعدی آنان به داخل فضای هوایی ایران شود. از طرف دیگر در آن دوران، آماده کردن نیروهای پروازی، تعمیر و نگهداری هواپیماها و تأمین قطعات یدکی نیز از جمله مسائلی بود که نیروی هوایی با آن مواجه بود و پشتیبانی ابرقدرت‌ها از عراق و تحریم علیه کشورمان نیز دو چالش عمده دیگر محسوب می‌شد.

پژوهشگران غربی به این نکته اشاره کرده‌اند که نیروی هوایی ارتش ایران در دوران بعد از پیروزی انقلاب موفق شده است بسیاری از هواپیماهای خود را که بر اثر کمبود قطعات یدکی زمینگیر شده‌اند با استفاده از قطعات یدکی تعداد دیگری از همان جنگنده‌ها فعال سازند.

نیروی هوایی قبل از پیروزی انقلاب دارای بیش از 450 هواپیمای جنگی پیشرفته، شامل پیشرفته‌ترین هواپیماهای شکاری آن زمان یعنی "تامکت F-14" بود و حدود پنج هزار خلبان ورزیده در اختیار داشت و در سال 1357 در مقایسه با نیروی زمینی و دریایی، بسیار پیشرفته‌تر بود و در بین نیروهای هوایی جهان سوم، بی مانند بود. در حدود 76 فروند بالگرد و 15 اسکادران موشک زمین به هوا نیز این توانایی را تکمیل می‌کرد. 166 فروند "F-5"، 190 فروند "فانتوم" و 77 فروند "تامکت" بخشی از هواپیماهای مذکور بودند.

به هر حال نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با داشتن سربازان زبده و کارآمد از خلبانان تا سربازان وظیفه توانست از همان لحظات اولیه شروع جنگ با طرح‌ریزی و اجرای عملیات‌های متعدد این اصل مهم را مورد توجه قرار دهد که با زمینگیر کردن هواپیماهای عراقی و کسب برتری هوایی، فرصت زمان کافی جهت حصول به اهداف ذیل را به دست بیاورد:

- 1- فرصت لازم جهت سازماندهی نیروهای پراکنده سطحی و انجام طرح‌ریزی‌های اولیه پدافندی را فراهم کند.
 - 2- نیروهای سطحی از پشت جبهه به مناطق عملیاتی انتقال یابند.
 - 3- کاهش توان رزمی دشمن که باعث کاهش پوشش‌های هوایی آن شود.
 - 4- ظرفیت جنگی دشمن در دست زدن به حملات احتمالی هوایی به نقاط حساس و حیاتی کشور کاهش یابد.
- جهت دستیابی به اهداف مورد نظر، نیروی هوایی با کسب برتری هوایی و به دست گرفتن ابتکار عملیات، موج حملات جنگنده بمبافکن‌های خود را متوجه یگان‌های زرهی، پیاده، مکانیزه و توپخانه و قرارگاه‌های تاکتیکی، نقاط آمادی، ستون‌های نظامی و همچنین محورهای مواصلاتی نیروهای دشمن کرد. در نتیجه ارتش عراق که برای خروج از بن‌بست به دنبال راه مفری می‌گشت به جنگ شهرها و حمله به مناطق مسکونی روی آورد و آنها را با موشک‌های "اسکاد" مورد حمله قرار داد.
- یکی دیگر از زمینه‌های بسیار مهم و قابل بررسی اقدام‌های نیروی هوایی در دوران دفاع مقدس، نقش نیروی هوایی در عملیات‌های دریایی است که به‌خصوص پیروزی و افتخار آفرینی آن در روز هفتم آذر ماه 1359 به همراه نیروی دریایی ارتش و انهدام هفت فروند از هواپیماهای شکاری، هفت فروند از ناوچه‌های موشک انداز و یک فروند ناو نیروبر هزار تنی عراق و فرستادن آنها به قعر آب‌های خلیج فارس؛ در تاریخ دفاع مقدس ماندگار شد.
- در ادامه جنگ، نیروی هوایی در عملیات شکست حصر آبادان با به کار گرفتن هواپیماهای شکاری و عکسبرداری هوایی و شناسایی تاکتیکی قبل از اجرای عملیات بر فراز مناطق اشغالی و عقبه جبهه‌ها و به دست آوردن اطلاعات جامعی از توانایی و محدودیت‌ها، تجمع و تمرکز نیروها، ترکیب و ترتیب قوا، جابه‌جایی و تحرکات عراقی‌ها و در اختیار فرماندهان جنگ قرار دادن جهت اجرای این عملیات شرکت کرد که این عملیات با پیروزی کامل در مهر ماه 1360 انجام شد.
- در عملیات طریق القدس که به منظور آزادسازی بستان و تأمین تنگه چزابه در محور بستان - سوسنگرد انجام شد، در ابتدا خلبانان نیروی هوایی، روزانه با انجام ده‌ها سورتی پرواز، به بمباران خطوط مقدم جبهه‌ها پرداختند و سپس مأموریت‌های تأمین اطلاعات تاکتیکی، طرح‌ریزی برای تهیه آتش پشتیبانی از هوا، قطع خطوط مواصلاتی و جداسازی نیروها و پشتیبانی نزدیک هوایی از نیروهای سطحی و انهدام مراکز تجمع دشمن برای ایجاد شکاف در خطوط مستحکم تماس و همچنین تأمین دفاع هوایی از عقبه و عمق مناطق عملیاتی و تأمین پوشش هوایی ارتفاع کم، متوسط و بالا جهت عملیات بعدی را عهده‌دار شدند.

در عملیات معروف فتح‌المبین نیز نیروی هوایی نقش پدافند هوایی را بر عهده داشت و سایت‌های چهار و پنج موشکی و ایستگاه رادار دهلوان که در اختیار ارتش عراق قرار گرفته بود آزاد شد و نیروی هوایی ایران توانست 27 فروند از انواع هواپیماهای عراقی را مورد هدف قرار داده و سرنگون کند. در ادامه آن در عملیات بیت‌المقدس که با توجه به استعداد و ترکیب جدید نیروی زمینی عراق، ضرورت به کارگیری حجم وسیع‌تری از امکانات آفندی و پدافندی هوایی از سوی ایران به خوبی احساس می‌شد، با اتخاذ تدابیر مناسب عملیاتی و تغییر تاکتیک نیروی هوایی ایران، تمهیدات ارتش عراق خنثی شد و با انجام عملیات پشتیبانی نزدیک خلبانان ایرانی، خرمشهر آزاد شد.

به طور کلی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با رشادت، دلاوری و پایداری سربازانش در طی دوران دفاع مقدس و اهدای شهیدان، جانبازان و آزادان بسیاری در راه پاسداری از وطن و دین اسلام، توانست خدمات ارزنده‌ای را به جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد.

منابع:

- 1- پیشگامان پرواز در ایران، عقیدتی سیاسی نیروی هوایی ارتش، تهران، 1377
- 2- ارتش و انقلاب اسلامی ایران، سعیده لطفیان، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، 1380
- 3- تاریخ ارتش نوین ایران از 1300 تا 1320، ستاد ارتش، تهران، تهران، 1346
- 4- تاریخ 50 ساله نیروی شاهنشاهی، مرتضی طلوعی، نیروی هوایی شاهنشاهی، تهران 1355
- 5- تاریخ نیروی هوایی ایران، غلامرضا علی بابایی، انتشارات آشیان.

تاریخچه نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

در سال 1302 هجری شمسی، نیروی دریایی ایران به‌طور رسمی تأسیس شد و دانشجویانی در سال 1306 جهت تحصیل علوم دریایی به ایتالیا اعزام گردیده و سفارش ساخت چند فروند ناو به ایتالیا داده شد.

در سال 1311 ناوهای اول ببر، پلنگ، سیمرخ و کرکس تحت فرماندهی ناخدا بایندر از طریق کانال سوئز، دریای سرخ، اقیانوس هند و دریای عمان عازم خلیج فارس شدند و در 14 آبان 1311 در بوشهر لنگر انداختند. همچنین با خرید یک حوض شناور 6000 تنی جهت تعمیرات زیرآبی و ایجاد آموزشگاه درجه‌داری و پایگاه‌های دریایی؛ نیروی دریایی یکان‌های خود در دریای مازندران را توسعه داد.

تا قبل از جنگ جهانی دوم، نیروی دریایی ایران در شمال کشور دارای تعمیرگاه و ناوچه‌های بابلسر، سفیدرود، گرگان، نهنگ، رامسر، نوشهر و شهسوار و قایق‌های کوچک آتش نشانی بود و در جنوب کشور دارای ستاد فرماندهی، آموزشگاه مهندسی، کشتی‌یادکبر، حوض شناور، تعمیرگاه ثابت و متحرک، دو فروند نفتکش، بنگاه فانوس‌های دریایی، مرکز تدارکات بنادر و اداره بندری بندر شاهپور سابق و ناوهای ببر، پلنگ، شهباز، سیمرخ، کرکس، شاهرخ، دو گروهان نیروی آب‌خاکی، ناوچه‌های شاهین، چلچله، کارون، کف و ناوچه‌های راهنما و ناوچه‌های شماره یک تا 10 بود.

در سوم شهریور 1320 در یورش متفقین به ایران، نیروی دریایی مقاومت قهرمانانه‌ای از خود نشان داد که منجر به غرق شدن ناوهای ببر و پلنگ و تعدادی از ناوچه‌ها و شهادت دریابان بایندر فرمانده نیروی دریایی و 600 نفر از افسران، درجه‌داران و نوایان شد.

در سال 1325 بعد از جنگ جهانی دوم و ملاقات سران متفقین در تهران و شناسایی ایران به‌عنوان پل پیروزی، دو فروند ناو به‌منظور غرامت ناوهای ببر و پلنگ به ایران داده شد و نیروی دریایی ایران با داشتن ناوهای شاهرخ، شهباز، سیمرخ، کرکس و چند فروند یدککش به همراه باقی‌مانده کارکنان، مجدداً پا گرفت. با افزایش درآمدهای نفتی ایران و عضو شدن ایران در پیمان سنتو، پاسداری از خلیج فارس و دریای عمان و شمال اقیانوس هند به ایران سپرده شد. نیروی دریایی به سرعت توسعه یافت و دانشجویان دریایی به اقصی نقاط دنیا اعزام شدند.

در دهه‌های 40 و 50 نیروی دریایی ایران دارای سه فروند ناوشکن سنگین موشک‌انداز، هادریا متشکل از بالگردهای ضد سطحی، ضد زیر دریایی، مین روب و هواناوهای پیشرفته، ناوهای مین روب، دوازده فروند ناوچه موشک‌انداز، ناوگان عظیم آب‌خاکی و لجستیکی و پایگاه‌های عمده در بندرعباس، بوشهر، خارك، چابهار و خرمشهر شده و به تشکیل یکان‌های تفنگدار و تکاور دریایی اقدام و مراکز آموزشی در سواحل دریای مازندران ایجاد و بزرگترین مرکز کارخانجات و تعمیرات کشتی‌ها در حوض‌های خشک و شناور در بندر عباس ایجاد شد.

نیروی دریایی ارتش پس از انقلاب اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی در 22 بهمن 1357، تحول عظیمی در نیروی دریایی ایجاد و در راستای خودکفایی آموزشی، اعزام دانشجو به‌صورت همگانی به خارج از کشور متوقف و دانشگاه علوم دریایی امام خمینی(ره) با چهار دانشکده ناوبری و فرماندهی کشتی، مهندسی برق و الکترونیک و مخابرات دریایی، مهندسی مکانیک دریایی و رشته مدیریت و کمیسر دریایی تأسیس شد.

مراکز آموزش‌های تخصصی نیز در انزلی و رشت توسعه یافتند و دانشکده فرماندهی و ستاد نیروی دریایی پا گرفت. با شروع جنگ تحمیلی، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران هرگز در مقابل تهاجم نیروهای عراق غافلگیر نشدند بلکه در هفتم آذر ماه 1359 با عملیات بزرگ شناور رزمی عراق و انهدام سکوها نفتی البکر و الامیه و محاصره کامل دریایی بنادر بصره، فاو و ام‌القصر و محروم نمودن کامل و تا پایان جنگ به نبرد با هواپیما و بالگردهای دشمن در دریا پرداخت و در مدت هشت سال جنگ تحمیلی، نیروی دریایی 10 هزار فروند کشتی تجاری را به بنادر ایران اسکورت نمود که در این بین تنها چند صد فروند آنها مورد اصابت موشک‌های هواپیمای دشمن قرار گرفتند که کارنامه بسیار درخشان در جنگ‌های دریایی

قلمداد می‌شود و از سویی امنیت خطوط مواصلات دریایی خلیج فارس، دریای عمان و شمال اقیانوس هند را همواره برقرار نمود.

در 29 فروردین 1367، ناوگان نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در نبردی نابرابر با نیروهای دریایی و هوایی آمریکا در خلیج فارس شرکت نمود که هر چند به غرق شدن ناوشکن سه‌سند و ناوچه جوشن انجامید ولی ضرباتی که نیروی دریایی آمریکا متحمل گردید (از جمله اصابت مین به ناوشکن ساموئل بی رابرتز، غرق شدن یک فروند کشتی لجستیکی و سرنگونی یک فروند بالگرد آمریکایی) در نبردهای منطقه‌ای کم سابقه بوده است.

تاریخچه پدافند هوایی ارتش

تاریخچه پدافند هوایی در ایران از بدو تشکیل

اگر چه دورترین یا قدیمی‌ترین نشانه‌ی پدافند هوایی در ایران، وجود آتشبارهای ضد طیاره در نیروی زمینی ارتش و مجهز به توپ‌های 57 میلی‌متری ساخت کارخانه بوفرس سوئد می‌باشد. اما در واقع در سال 1297 خورشیدی پس از ظهور هواپیما با قدرت آتش و احساس خطر از سوی آسمان در جنگ اول جهانی فکر دفاع هوایی در ایران نیز به وجود آمده است. حکم عمومی قشونی (فرمان همگانی ارتش) نمره 1825 ماده یک، نخستین دلیل و نشانگر این است که در سال 1312 حداقل دو آتشبار بنام "آتشبار ضد طیاره" در نیروی زمینی ارتش ایران، مجهز به توپ 75 میلی‌متری ساخت کارخانه بوفرس سوئد وجود داشته است.

بررسی نمودار ساختار سازمانی یگان‌های زمینی ارتش مستقر در تهران در سال 1312 خورشیدی نشان می‌دهد که تیپ مستقل توپخانه صحرائی، در کنار لشکرهای 1 و 2 مرکز سازماندهی گردیده و این تیپ علاوه بر 2 هنگ توپخانه 105 م.م، دارای آتشبارهای شماره 1 و 2 ضد طیاره بوده است. آتشبارهای ضد طیاره بعدی به ترتیب در سال 1315 در لشکر 6 خوزستان، در اوایل بهار سال 1316 در لشکر 4 شمال غرب و در تابستان سال 1316 در لشکر 9 شرق تشکیل گردیدند و تعداد آتشبارهای تهران نیز به 4 آتشبار افزایش یافته و عنوان «آتشبار ضد هواپیما»

جایگزین «آتشبار ضد طیاره» گردید. در بعد آموزش‌های یگان‌های ضد طیاره در آن زمان، نخستین دانشجوی خارج از کشور تقی خان ریاحی است، که پس از دوره سه ساله ریاضیات عالی و دوره دو ساله مدرسه دارالفنون فرانسه و دیدن دوره عملی دو ساله در یگان‌های ضد طیاره فرانسه، در تاریخ 6 مهر ماه 1313 با درجه ستوان دومی به خدمت آتشبارهای مزبور درآمد. در تاریخ 1314/2/7 چهار نفر محصل نیز برای آموزش توپ ضد طیاره به کشور آلمان اعزام گردیدند، لذا آموزش خارج از کشور برای این رسته کم‌کم رواج پیدا کرد. نخستین فرمانده آتشبار ضد طیاره یاور (سرگرد) ابراهیم خان ارفع (بعدها با درجه سرتیپی و فرمانده لشکر 2 مرکز، در بازدید از جبهه متفقین در مصر در سانحه هوایی کشته شد) (1321/10/28) بوده است. نخستین آتشبار ضدطیاره در تهران و بعد به ترتیب در لشکر 6 خوزستان در مورخه 1315/12/19 و در مورخه 1316/1/1 در لشکر 4 شمال غرب تشکیل گردید.

در سال 1317 به هر یک از لشکرهای 1 و 2 مرکز یک گروهان ضد هوایی اختصاص یافته و توسعه آتشبارهای ضد هواپیما ادامه یافت. در سال 1320 سازمان ضد هوایی در قالب هنگ و متشکل از گردان‌های ضد هوایی شکل گرفته که یکی از گردان‌ها، گردان نورافکن ضد هوایی و یک گردان مستقل شامل 4 گردان مسلسل ضد هوایی بوده است.

«با سرایت آتش جنگ جهانی به ایران (سوم شهریور 1320)، بمباران شهر تهران و چند شهر دیگر آغاز گردید. بر مبنای اعلامیه شماره یک ستاد ارتش، یک فروند هواپیمای مهاجم شوروی در ناحیه تبریز بر اثر تیراندازی توپخانه ضد هوایی سرنگون گردید. در همین ایام در جهت پدافند غیرعامل نیز تلاشهایی برای آموزش مردم صورت گرفت.»

پس از ورود متفقین به ایران، یگان‌های ضد هوایی رو به ضعف نهادند و توپ‌های ضد هوایی بوفرس در سال 1322 از رده عملیاتی خارج شدند. در سال 1333 یگان‌های ضد هوایی از نیروی زمینی ارتش منتزع و به نیروی هوایی ملحق گردیده و به توپ‌های 40 م.م ضد هوایی مجهز شدند ولی پس از حدود 2 سال این یگان‌ها مجدداً به تابعیت نیروی زمینی درآمدند و پس از مدتی با انجام تغییراتی در سازمان، توپخانه ضد هوایی ارتش متشکل از 3 گردان ضد هوایی تأسیس گردید.

در سال 1336 تعدادی از افسران جمعی توپخانه ضد هوایی ارتش که به تیپ مستقل توپخانه ضد هوایی تغییر نام داده بود جهت آموزش به کشور آمریکا اعزام گردیدند و در همین زمان آموزشگاه توپخانه ضد هوایی در نیروی زمینی و کمیته ضد هوایی در مرکز توپخانه وجود داشت.

توپ‌های 40 م.م نیز بعدها از رده عملیاتی خارج گردیده و کلیه یگان‌های ضد هوایی منحل شده و کارکنان آن‌ها به یگان‌های توپخانه صحرایی منتقل گردیدند و همزمان با جنگ ویتنام، تشکیل مجدد یگان‌های ضد هوایی در ارتش مدنظر قرار گرفته و با بکارگیری توپ‌های 23 م.م و 57 م.م روسی عنصر ضد هوایی مجدداً در نیروی زمینی به وجود آمد و بعداً توپ‌های کنترل با رادار شلیک نیز به تعداد کمی به خدمت گرفته شدند و تغییر عمده‌ای بجز افزایش تعداد آتشبارهای ضد هوایی در نیروی زمینی صورت نگرفت.

در سال 1336 تعدادی از افسران فنی هوایی جهت طی دوره آموزشی رادار به انگلستان اعزام گردیده و زمینه ایجاد سازمان دفاع هوایی در نیروی هوایی ارتش فراهم گردید.

در سال 1337 آموزشگاه رادار در تیپ تعلیمات نیروی هوایی تشکیل گردید و افسران اعزامی به خارج از کشور پس از مراجعت، به آموزش کارکنانی که جدید استخدام می‌شدند، پرداختند.

سال 1337 یک سامانه راداری متحرک در فرودگاه دوشان‌تپه مستقر گردید که ضمن بهره‌برداری از آن در امر آموزش، به عنوان اولین سامانه راداری کشور، عهده‌دار مراقبت هوایی گردیده و پوشش راداری تهران را در ساعات روشنایی روز تأمین نموده و در بقیه ساعات شبانه روز به صورت خاموش نگهداری می‌گردید.

در شهریور ماه سال 1338 تیپ آموزش و پشتیبانی دفاع هوایی با ترکیب آموزشگاه رادار و تجهیزات راداری موجود و در تابعیت تیپ تعلیمات نیروی هوایی تشکیل گردیده و پس از مدتی به عنوان تیپ مستقل آموزش و پشتیبانی دفاع هوایی از تابعیت تیپ تعلیمات نیروی هوایی خارج و در تابعیت مستقیم فرمانده نیروی هوایی قرار گرفت. در سال 1339 سازمان موردبحث، توسعه یافته و به تیپ هفتم مستقل دفاع هوایی تغییر نام داد. این تیپ شامل یک ستاد، آموزشگاه رادار، سلاح‌های ضد هوایی و دو ایستگاه رادار در حال احداث در تبریز و بابل‌سر بود که این دو ایستگاه بین سال‌های 1340 تا 1342 تکمیل و راه‌اندازی گردیدند.

در شهریور ماه سال 1343 «تیپ هفتم مستقل دفاع هوایی» به «فرماندهی دفاع هوایی» تغییر نام داد و زمینه توسعه بیشتر آن با برخورداری از محل‌های سازمانی سپهبدی و سرلشکری فراهم گردید.

در سال 1345 فرماندهی دفاع هوایی به موشک‌های زمین به هوای سی‌کت و تایگر کت و توپ 23 م.م ضد هوایی روسی مجهز گردیده و کلیه جنگ‌افزارهای دفاع هوایی در سازمانی تحت عنوان گروه توپخانه دفاع زمین به هوا منسجم گردیدند. در همین سال خرید سامانه موشکی هاگ از آمریکا مد نظر قرار گرفت که توافقات به عمل آمده بعداً ملغی گردید. با شروع حرکتی

جهت جایگزین نمودن واژه‌های فارسی به جای کلمات بیگانه به ویژه در ارتش، در اوایل فروردین ماه سال 1348 فرماندهی دفاع هوایی به فرماندهی پدافند هوایی تغییر نام داد.

فرماندهی پدافند هوایی دارای یک ستاد و دو قسمت عمده بود. یک قسمت، ایستگاه‌های رادار، که از نظر تابعیت به طور مستقیم زیر نظر فرمانده پدافند هوایی بودند و یک قسمت یگان‌های پدافند زمین به هوا که خود تشکیل یگانی تحت عنوان گروه جنگ‌افزارهای پدافند زمین به هوا را می‌دادند و این گروه دارای یک ستاد بود و در تابعیت فرماندهی پدافند هوایی قرار داشت.

در سال 1350 گردان‌های تابعه گروه جنگ‌افزارهای پدافند زمین به هوا به 14 گردان و ایستگاه‌های رادار به 20 ایستگاه رسیده بودند که تعدادی از آن‌ها دارای مصوبه سازمانی بوده ولی تشکیل نشده بودند.

ماموریت گردان‌های پدافند زمین به هوای متشکله، تأمین پدافند ارتفاع کم پایگاه‌های هوایی و ایستگاه‌های رادار بود. در همان سال 1350 شبکه فرماندهی و کنترل پدافند هوایی نیز تشکیل شده بود که شامل یک مرکز عملیات پدافند هوایی، دو مرکز عملیات منطقه‌ای و شش مرکز کنترل و گزارش بود. در آذر ماه سال 1350 سامانه جنگ‌افزار پدافند زمین به هوای اورلیکن که آتش آن‌ها توسط سامانه راداری - هدایت و کنترل رایانه‌ای می‌گردید به خدمت گرفته شد. توپ‌ها ساخت کارخانه اورلیکن و رادار ساخت کارخانه کنترالوس سوییس و در نوع خود از پیشرفته‌ترین سامانه‌های پدافند زمین به هوای ارتفاع کم محسوب می‌شدند.

در همان سال 1350 (سال 1974) راه‌اندازی فرماندهی اطلاعات و شناسایی الکترونیکی (فاشا) با هسته اولیه پروژه آیکس (به معنی مارال یا بز کوهی) تحت نام "خفاش" زیر نظر اطلاعات عملیات سابق نیروی هوایی و با امکانات بسیار محدود فعالیت خود را آغاز نمود.

امکانات اولیه فاشا، شامل 17 نفر کارکنان و دستگاه‌هایی از قبیل ALQ 228 جهت رهگیری سیگنال‌های راداری و RACAL و COLLINS جهت رهگیری سیگنال‌های ارتباطی در یک اتاقک سیار (MOBILE VAN) واقع در آشیانه فعلی پرستو بود. این سیستم با همان کیفیت نیز در هواپیمای شناسایی مستقر و در نوار مرزی کشور شروع به جمع‌آوری اطلاعات

نمود و اولین ایستگاه زمینی جمع آوری اطلاعات سیگنالی نیز در اواخر سال 1350 در قله کوه نخجیر (غرب ایلام) تاسیس و عملیاتی گردید.

در فاصله سالهای 1351 تا 1354 اقداماتی در جهت توسعه و تکمیل پروژههای شامل که شامل دو فروند هواپیمای شناسایی و پنج اتاقک متحرک مجهز به دستگاههای اطلاعات الکترونیکی بود انجام و در همین رابطه قراردادهایی با کمپانیهای مختلف آمریکایی جهت اجرای پروژه گسترده ای با بهره گیری از سیستمهای پیشرفته الکترونیکی تحت نام پروژه آی بی ایکس " IBEX " منعقد گردید.

طی سالهای 1350 الی 1387 با در نظر گرفتن ملاحظات ژئوپلیتیکی و آمایش سرزمینی ایستگاههای جمع آوری اطلاعات در قسمتهای غرب، جنوب، شمال و شرق کشور، ایستگاههای جمع آوری هوایی همچنین مراکز پردازش همدان، شیراز و مرکز جمع آوری و پردازش اطلاعات هوایی به تناب ایجاد، سازماندهی و راه اندازی گردیدند. و با بهره مندی از کارکنان زبده و با دانش و مخلص به ایفای مأموریت پرداختند.

با توجه به شرایط حال حاضر و پیشرفت صنایع و با نگرش به توانمندی و تکنولوژی داخلی همچنین خودباوری و توانمندی داخل یگان اقدامات مهمی جهت ساخت و خرید سیستمهای مورد نیاز صورت گرفته و تعدادی از این سامانه در مکانهای جدیدالتاسیس راه اندازی و عملیاتی گردیده است. البته عملکرد فاشا در دفاع مقدس بیانگر ارزشهای وجودی سازمانی با اهداف متعالی و کارکنان زبده در امور هم راستا با اهداف کلان کشور در ابعاد امنیتی و حفاظت از دستاوردها می باشد که تا سالها در آذهان هر ایرانی مسلمان و یا هر مسلمان ایرانی به عنوان نقطه قوت هویت وی باقی خواهد ماند.

در ادامه بررسی تاریخچه هویتی پدافند هوایی، در سال 1353 سامانه موشکی راپیر انگلیسی به تجهیزات پدافند زمین به هوای فرماندهی پدافند هوایی اضافه گردید و قابل توجه این که این سامانه توسط کشور آمریکا نیز که خود از سازندگان انبوه سامانه های موشکی و غیره می باشد، به خدمت گرفته شد. در این سال سامانه موشکی سی کت از سازمان حذف ولی آتشبارهای موشکی تایگرکت کماکان در سازمان وجود داشتند. با توسعه سازمان فرماندهی پدافند هوایی، گروه های پدافند زمین به هوا در 8 منطقه شامل تهران، اصفهان، اهواز، دزفول، امیدیه، بوشهر، بندرعباس و چابهار سازماندهی گردیده و در تبریز، همدان، شیراز، شرق کشور، مشهد و شهرآباد در سطح گردان حفظ شدند. این گروه ها و گردان ها، تحت فرماندهی «فرمانده پدافند زمین به هوا» قرار داشتند که خود تابع فرماندهی پدافند هوایی بود.

در تجدید نظرهای بعدی، کشور به 4 منطقه پدافند هوایی تقسیم گردید و فرماندهان مناطق چهارگانه به طور مستقیم زیر نظر فرماندهی پدافند هوایی قرار گرفتند. گروه های پدافند هوایی؛ متشکله از یک ایستگاه رادار (بجز در موارد استثنایی که گروه فاقد ایستگاه رادار بود)، گردان های موشکی هاگ، راپیر و جنگ افزارهای پدافند زمین به هوای اورلیکن و توپ 23 مم؛ با ترکیبهای متفاوت تحت تابعیت فرماندهی مناطق پدافندی قرار گرفتند. در این زمان تعداد گروه های پدافند هوایی به رقم 21 رسید.

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی فرماندهیهای مناطق پدافند هوایی از سازمان ف. پ. ه حذف گردیده و گروه های پدافند هوایی به صورت انبوه، به طور مستقیم در تابعیت ف. پ. ه قرار گرفتند. در این زمان رادارهای متعدد و متنوع در نقاط مرتفع در سراسر کشور مستقر گردیده و پوشش راداری نسبی سراسر کشور فراهم گردیده و تعداد قابل توجهی رادار متحرک هم در «گروه رادارهای تاکتیکی» جهت اعزام به مناطق درگیری احتمالی و حضور در صحنه نبرد سازماندهی شده بود. با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی به خدمت گرفتن رادارهای پرنده (اواکس) و تشکیل شبکه فرماندهی و کنترل پیشرفته مجهز به سامانه های رایبانه ای متوقف گردید و ف. پ. ه با آخرین سازمان مصوبه وارد جنگ گردید و تعدادی از یگان های سازماندهی شده در طول جنگ عملیاتی گردیدند. تشکیل شبکه فرماندهی و کنترل و تشکیل گردان های دیدهبانی و موشک های دوش پرتابی و اضافه شدن سامانه های راداری، موشکی و توپخانه ای جدید و پوشش راداری نسبی سراسر کشور در ارتفاعات مختلف از جمله اقداماتی بود که در طول جنگ و پس از خاتمه آن با بهره گیری از تجربیات هشت سال دفاع مقدس بعمل آمد. سامانه های پدافند هوایی اس-200، اف ام 80، و... در دهه های 70 الی 90 شمسی به تدریج به ساختار جنگ افزاری پدافند هوایی جمهوری اسلامی ایران افزوده شد. در بعد آموزش نیز به منظور تامین نیازهای کارکنان تحصیل کرده و متبحر نیروی هوایی و پدافند هوایی در تخصصهای مختلف پس از تهیه طرح ایجاد دانشگاه هوایی و تصویب فرماندهی کل قوا و شورای عالی انقلاب فرهنگی و تلاشهای شهید ستاری، دانشگاه هوایی در تاریخ 1367/8/15 به طور رسمی توسط مقام معظم رهبری (رئیس جمهور وقت) افتتاح گردید. دانشکده مهندسی فرماندهی و کنترل هوایی این دانشگاه در رشته های تحصیلی مورد نیاز پدافند هوایی (کارشناسی مهندسی فرماندهی و کنترل هوایی مشتمل بر رشته های کنترل شکاری، عملیات موشک و اطلاعات عملیات) و سایر رشته های تحصیلی مورد نیاز به تربیت دانشجو می پردازد.

با توجه به تغییر استراتژی نبرد در سالهای پایانی دهه نود میلادی و اهمیت یافتن نبردهای هوایی و همچنین افزایش حجم تهدیدات علیه نظام مقدس ج. ا. و در اولویت قرار گرفتن پدافند هوایی برابر تدابیر فرماندهی معظم کل قوا طی فرمانی قرارگاه پدافند هوایی با مأموریت دفاع از هوا و فضای کشور در مقابل هر گونه تهدید هوایی و با بهره گیری از تمامی ظرفیت های پدافند هوایی

نیرو های مسلح کشور در دهم شهریور ماه 1387 با ساختاری متفاوت سازماندهی و تقویت گردید بعدها این روز به عنوان روز پدافند هوایی شناخته شد. البته باید دانست که پیش از این براساس تدابیر و اوامر فرماندهی کل قوا مقام معظم رهبری در سال 1371 قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص) مسئولیت هماهنگی فعالیتهای پدافند هوایی ارتش و سپاه را عهده دار شده بود. قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص) که در ساختار سازمانی قبلی هدایت و کنترل عملیاتی یگانهای پدافند هوایی نیروهای مسلح را بعهده داشت، در ساختار تشکیلاتی جدید با تحویل گرفتن کامل یگانهای پدافند هوایی نیروی هوایی و اعمال فرماندهی کامل بر یگانهای مذکور، با در اختیار گرفتن فرماندهی اطلاعات و شناسایی، شبکه راداری، موشکی و توپخانه ای و دیده بانی و سامانه های پشتیبانی رزمی و عمومی یگانهای مذکور، از طریق سامانه فرماندهی و کنترل پدافند هوایی (ADOC - SOC - CRC - CP) (مسئولیت کنترل عملیات هوایی کشور را بعهده داشته و کلیه جنگ افزارها و یگانهای پدافند هوایی سپاه و ارتش نیز کمافی سابق تحت فرامین عملیاتی قرارگاه پدافند هوایی پدافند هوایی عمل خواهند نمود.

نخستین های پدافند هوایی تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی

«نخستین افسر پدافند به عنوان وابسته نظامی خارج از کشور :

در تاریخ 1319 سروان تقی ریاحی فرمانده آتشبار دوم هنگ ضد هوایی تیپ مستقل مکانیزه نخستین افسری بود که به عنوان معاون وابسته نظامی ایران به سوئد اعزام شد. اعزام یک افسر هنگ ضد هوایی به این مأموریت بیانگر دو واقعیت زیر است :

اولاً، افسران هنگ ضد هوایی آموزشها و توانایی های لازم را داشته و ثانیاً، چون جنگ افزارهای ضد هوایی از سوئد خریداری می شدند، لذا از وجود افسران این رسته استفاده گردیده است، به عبارت دیگر، این رسته اهمیت واقعی خود را یافته است.

پیشرفت آموزش به تدریج و بطوری چشمگیر رونق پیدا کرد، که فرمانده هنگ ضد هوایی تهران و فرمانده آتشبارهای 1 و 3 و 4 آن برابر حکم عمومی شماره 1312 ماده (2) ارتش، در تاریخ 29 مهر ماه 1319 به علت جدیت در آموزش هر کدام به دریافت یک قطعه نشان افتخار نایل گردیدند.

جالب توجه اینکه، کفیل آتشبار 3، ستوانیکم نصرت ا... خلیل ناجی حدود بیست سال بعد با درجه سرتیپی "تیپ هفتم مستقل دفاع هوایی" را برای نخستین بار در نیروی هوایی تشکیل داد و بعدها با درجه سرلشگری بازنشسته گردید.

تشکیل گردان مستقل مسلسل ضد هوایی در تیپ مستقل مکانیزه که در ششم آذر ماه 1319 صورت گرفت، به این یگان صورت عملیاتی تری بخشید. البته تشکیل گردان یاد شده به علت خرید مسلسلهای 15 میلیمتری ضد هوایی برنو بود.

نخستین اعلامیه دفاع غیرعامل در ایران :

نمونه ای از این تلاش که در روزنامه اطلاعات مورخ چهارشنبه پنجم شهریور ماه 1320 بصورت آگهی برای حفاظت در مقابل بمباران هوایی درج شده بود، بشرح زیر می باشد :

در تعقیب تذکرات سابق به عموم اهالی اعلان می گردد، آگهی خطر هوایی در شب بوسیله خاموش شدن چراغهای برق و در روز بوسیله سوت داده می شود. به این ترتیب که مدت پنج دقیقه دو سوت با صدای کشیده "متوالی" زده می شود. هنگامی که خطر هوایی آگهی می شود، اهالی باید دستور زیر را به دقت رعایت نمایند. تخلف کنندگان از این دستور به شدت تعقیب خواهند شد.

الف - کسانی که در خانه هستند از خانه بیرون نیامده، در زیرزمین یا پناهگاه ویا مانند آن بمانند.

ب - اگر در کوچه یا خیابان هستند، دور یکدیگر جمع نشوند و هر کدام خود را با سرعت و با خونسردی به خانه برسانند.

پ - کلیه وسایط نقلیه باید فوراً به طرف راست جاده یا خیابان رفته، توقف نمایند. اگر شب باشد، چراغهای خود را خاموش نموده و مسافری را باید به پناهگاه یا محل سرپوشیده هدایت نمایند.

ت - اهالی باید فوراً تمام چراغها را خواه چراغ برق و خواه چراغ نفتی و حتی اتاقک های کوره ها را خاموش کنند، بطوری که کمترین نوری دیده نشود.

ث - در هر خانه یکی از اتاقها را با پرده سیاه یا پارچه ضخیم ببوشانند که اگر هنگام شب موقع آگهی خطر هوایی اهل خانه محتاج به نور شدند، در آن اتاق چراغ روشن کنند و پرده های سیاه را جلو پنجره ها بکشند تا روشنایی به هیچ وجه از بیرون معلوم نباشد.

ج - کسانی که در مغازه ها و بنگاه ها هستند، تا پایان آگهی خطر در همانجا باید بمانند.

چ - اگر آتش‌سوزی رخ داد، فوراً آن را با تلفن 8887 - 8888 به اداره آتش‌نشانی اطلاع دهید.

ح - اگر بمبی در نزدیکی کسی فرود آمد، فوراً روی زمین به سینه دراز بکشید و پس از ترکیدن بمب فوراً از زمین بلند شده، از آن محل دور شوید، پس از آن لباس خود را کنده، دست و صورت خود را با دستمال پاک کنید.

خ - رانندگان باید خودروی خود را به سمت راست هدایت نموده و متوقف شوند و چراغهای خودرو را خاموش نمایند.

د - آگهی رفع خطر هوایی در شب بوسیله روشن شدن چراغ برق و در روز بوسیله سوت داده می‌شود، به این ترتیب که چند سوت مکرر و کوتاه به مدت سه دقیقه کشیده می‌شود.

ذ - در هر خانه یک بیل پهن و یک کلنگ باید باشد، که در موقع رفتن به زیر زمینها همراه خود برده، تا اگر آوار جلو درب زیرزمین را سد کرد، راه را باز نمایند. همچنین تعدادی لوازم زخم‌بندی (چند نوار زخم‌بندی تعدادی هیدروفیل، مقداری الکل و تتنورید و چند تکه تخته نازک کوتاه و تمیز و پهن) و مقداری شن و ماسه برای خاموش کردن آتش باید در هر خانه باشد.

اولین توپخانه ضد هوایی ارتش :

در تاریخ 18 مهر 1335 دو گردان ضد هوایی برگشتی از نیروی هوایی با فرماندهی و ستاد مربوطه از سازمان سپاه یکم مرکز منتزع و با اضافه شدن یک گردان نظیر آن دو گردان بنام توپخانه ضد هوایی ارتش نامیده شدند و تعداد زیادی افسر به این یگان جدیدالتأسیس منتقل گردیدند. در تاریخ 23 دیماه 1336 تعدادی از افسران هوایی جهت طی دوره آموزشی رادار به انگلستان اعزام گردیدند. در سال 1336 یگانهای مسلسل ضد هوایی نیروی زمینی با یگانهای ضد هوایی (در حد ارتفاع کم) تقویت گردیدند. در ششم بهمن 1336 توپخانه ضد هوایی ارتش به تیپ توپخانه ضد هوایی تبدیل گردیده است.

الف - تیپ مستقل توپخانه ضد هوایی :

در راستای تشکیل یگانهای ضد هوایی در سپاههای یکم، سوم و چهارم تعداد زیادی کارکنان به ترکیب سازمانی این سپاهها منتقل و به تیپ توپخانه ضد هوایی مأمور شده‌اند و از شهریور 1335 تا اواخر 1337 بدین منوال بوده است. از خرداد 1337 تیپ توپخانه ضد هوایی در نیروی زمینی به تیپ مستقل توپخانه ضد هوایی تغییر نام داده است.

ب - اولین آموزشگاه توپخانه ضد هوایی :

در سالهای 1336 و 1337 آموزشگاه توپخانه ضد هوایی در نیروی زمینی و کمیته ضد هوایی در مرکز توپخانه اصفهان وجود داشته است.

حکم عمومی قشونی نمره 1825 بیانگر این است که در تاریخ 16 اسفند 1312 دو نفر صاحب منصبان مفصلت‌الاسلامی تیپ مستقل توپخانه صحرائی به آتشبارهای ضدطیاره منتقل و به مشاغل مصرحه زیر منصوب شدند :

(1) نایب دوم احمدخان نهضتی صاحب منصب مأمور اکتشاف و ارتباط و دفتر آتشبار 1 فوج نمره 1 کفیل فرماندهی دسته 2 آتشبار 1 ضدطیاره.

(2) نایب دوم رحیمخان شیخ علیخانی، صاحب منصب مأمور اکتشاف و ارتباط و دفتر آتشبار 2 فوج نمره 2 کفیل فرماندهی دسته 2 آتشبار 2 ضدطیاره.

پ - اعزام به آلمان جهت طی دوره ضد هوایی :

در تاریخ 7 اردیبهشت ماه 1314 تعدادی محصل جهت طی دوره ضدطیاره به آلمان اعزام گردیدند.

ت - خرید جنگ‌افزارهای ضد هوایی خارج از کشور :

حکم عمومی قشونی نمره 2479 ماده 10 نشانگر این است که در سالهای 1314 و 1315 جنگ‌افزارهای مورد نیاز این آتشبارها از خارج خریداری و تهیه گردیده است. همچنین به منظور تکمیل کادر سازمانی این یگانها کارکنان را از سایر سازمانهای نظامی منتقل و به آنها اختصاص داده‌اند.

ث - تشکیل نخستین یگان بعد از یگان تهران :

نخستین یگانی که بعد از یگانهای تهران تشکیل گردید، آتشبار ضدطیاره در لشکر نمره 6 خوزستان بوده که مراتب در 1315/12/19 در حکم عمومی 2596 درج گردید. یگان بعدی آتشبار ضدطیاره لشکر نمره 4 شمال غرب است.

ج - افسران پدافند دوره دیده خارج از کشور :

در مورخه 1316/1/1 تعدادی از افسران آموزش دیده خارج از کشور وارد ایران شدند و از تاریخ 1316/4/17 به آتشبارهای ضدطیاره منتقل و مشغول خدمت شده‌اند.

در حکم شماره 2624 ارتش عنوان شده که از 1316/2/15 باید به جای " آتشبارهای ضدطیاره "، اصطلاح " آتشبارهای ضدهوایما " را بکار برند و آتشبار ضدهوایماي لشکر نمره 9 در تابستان 1316 در حکم عمومی ارتش 2628 درج گردیده‌است.

در جهت تکمیل و تقویت آتشبارهای ضدهوایی در مورخه 1316/7/1 آتشبار چهارم در یگان آتشبارهای ضدهوایی تهران تشکیل گردیده‌است.

چ - اعزام جمعی از افسران توپخانه ضدهوایی به آمریکا :

در دی ماه 1336 جمعی از افسران جمعی توپخانه ضدهوایی ارتش با نام جدید تیپ مستقل توپخانه ضدهوایی برای تحصیل به آمریکا اعزام گردیدند.

ح - اولین آموزشگاه رادار :

در سال 1337 آموزشگاه رادار در دوشان تپه فرماندهی آموزشهای هوایی تأسیس و افسرانی که قبل از تاریخ جهت فراگیری تخصصی‌های فنی و عملیاتی رادار به انگلستان اعزام شده بودند، به آموزش کارکنان جدیدالاستخدام پرداختند.

خ - تشکیل تیپ آموزش و پشتیبانی دفاع هوایی :

جهت تأسیس یگان دفاع هوایی در شهریور 1338 تیپ آموزش و پشتیبانی دفاع هوایی تشکیل و نسبت به اجرای برنامه سریع آموزشی ادامه داد.

د - اولین تجهیزات ضدهوایی در فرماندهی دفاع هوایی :

در سال 1345 فرماندهی دفاع هوایی برای نخستین بار به موشکهای زمین به هوای سی کتو تایگرکت انگلیسی و توپهای ضدهوایی 23 میلیمتری روسی مجهز گردید.

ذ - تشکیل کمیته ضدهوایی :

به‌منظور آموزش کارکنان مورد نیاز یگان‌های پدافند در نیروی زمینی، " کمیته ضد هوایی " در مرکز توپخانه اصفهان تشکیل شد. در سال 1328، مسلسل ضدهوایی روی ناوهای نیروی دریایی نصب گردید.

ر - آتشبار ضد هوایی در نیروی دریایی :

برابر فرمان همگانی شماره 7712، آتشبار ضد هوایی در هنگ تفنگداران پیاده منطقه یکم دریایی خلیج فارس در سال 1331 وجود داشته‌است.

ز - تشکیل دسته مسلسل ضدهوایی :

در سال 1331 دسته مسلسل ضدهوایی در تیپ چهارم جمعی لشکر 6 فارس هنگ 7 پیاده جمعی لشکر تبریز و هنگ 13 پیاده جمعی لشکر خرم آباد وجود داشت .

ژ - اعزام فرمانده آتشبار ضدهوایی جهت طی دوره ستاد به دانشگاه جنگ سوئد :

از تاریخ 1317/4/19 سروان توپخانه حاج علی‌کیا کفیل فرمانده آتشبار یکم آتشبارهای ضدهوایما برای دیدن دوره ستاد عازم دانشگاه جنگ سوئد می‌گردد .

س - فرمانده گروهان مسلسل ضدهوایی :

از مورخه 1317/7/1 ستواندوم حسین موحد فارغ التحصیل مهرماه 1317 دانشکده افسری به کفالت فرماندهی دسته یکم گروهان مسلسل ضد هوایی هنگ پیاده آهین لشکر نمره 1 ساخلو مرکز شد .

ش - اولین فرمانده تیپ آموزشی و پشتیبانی دفاع هوایی در نیروی هوایی :

سرهنگ نصر... خلیل ناجی در یکم آذر 1338 تیپ آموزشی و پشتیبانی دفاع هوایی را در نیروی هوایی تحویل گرفت و تا 1340 فرمانده آن بود، که در سال 1343 به فرماندهی دفاع هوایی تبدیل و در سال 1348 به فرماندهی پدافند هوایی تغییر نام داد.

ص - تشکیل تیپ مختلط مستقل توپخانه مکانیزه : اوایل سال 1317 آتشبارهای ضد هوایی تهران به هنگ ضد هوایی توسعه یافت (آن زمان گردان وجود نداشت) و این هنگ ضد هوایی با هنگ مستقل توپخانه 105 بلند از تاریخ 1317/8/2 تشکیل يك تیپ مستقل مختلط بنام " تیپ مختلط مستقل توپخانه مکانیزه " در حوالی جی بریانک (پادگان جی فعلی، شرق فرودگاه مهرآباد) را تشکیل دادند. از اول مهر ماه 1317 به لشکرهای نمره 1 و 2 ساخلو مرکز نیز هر کدام يك گروهان مسلسل ضد هوایی واگذار گردیده است .»

ماموریت و نقش پدافند هوایی قبل از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی:

گرچه ماموریت و نقش نیروی هوایی قبل و بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی تغییر ننموده است ولی نقش پدافند هوایی به طور شدیدی دچار دگرگونی شده است. قبل از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، نقش سامانه های موشکی ارتفاع کم و جنگ افزارهای پدافند زمین به هوا عبارت از تأمین پدافند زمین به هوای پایگاه ها شامل باندهای پروازی، مخازن سوخت، مهمات و توقفگاه های هواپیما بود و سامانه های موشکی ارتفاع متوسط نیز طوری گسترش داده می شدند تا بتوانند پدافند زمین به هوای ارتفاع متوسط پایگاه ها و سایت های راداری را تأمین نمایند. باتوجه به برد و ارتفاع درگیری موشک هایی که نام برده شد، تأمین پدافند هوایی شهرهای نزدیک و اطراف پایگاه ها نیز منتظر قرار می گرفت.

در مورد شهرهای بزرگی نظیر تهران، اصفهان و ... گسترش سایت های موشکی (با ملحوظ داشتن امر پدافند از پایگاه هوایی) به گونه ای صورت می گرفت تا ضمن حصول اطمینان از تأمین پدافند دورادور و ارتفاع متوسط این شهرها، پوشش موشکی لازم برای کلیه یا اکثر نقاط حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی منطقه نیز فراهم گردد.

باتوجه به احداث سایت های موشکی در اطراف این شهرها با ایجاد تپه های مرتفع برای استقرار سامانه های راداری و سکوی پرتاب موشک ها و ساخت محل های نظیر انبار، کارگاه تعمیراتی آسایشگاه و غیره؛ به نظر می رسد برنامه ای برای استفاده از توان جابجایی (تحرك) این سامانه موشکی و انتقال آن به منطقه نبرد (در صورت نیاز) وجود نداشت.

نقش کارکنان پدافند هوایی در پیروزی انقلاب اسلامی

کارکنان پدافند هوایی در به ثمر رساندن پیروزی انقلاب اسلامی نقشی بی بدیل ایفا نمودند. با توجه به اینکه در آن مقطع پدافند هوایی به عنوان زیرمجموعه ای از نیروی هوایی شناخته می شد لذا اقدامات کارکنان پدافند هوایی نیز پیش از این به عنوان بخشی از اقدامات نیروی هوایی ارتش مد نظر قرار می گرفت. اما با تفکیک پدافند هوایی از نیروی هوایی و تشکیل قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص) آجا، فعالیت انقلابی کارکنان پدافند هوایی متمایز تر از پیش مشخص شد. فعالیت های انقلابی کارکنان پدافند هوایی در تهران، بهبهان و... در تاریخ این مرز و بوم به ثبت رسیده است. در بدو ورود هواپیمای حضرت امام (ره) به آسمان ایران، کارکنان سایت های راداری پدافند هوایی جهت تأمین امنیت پروازی هواپیمای حضرت امام (ره) در محل خدمت حاضر شده و به انجام وظایف پرداختند.

از جمله فعالیتهای انقلابی کارکنان پدافند هوایی می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

در 12 بهمن ماه سال 1357 این افتخار نصیب پدافند هوایی گردید که اولین خوش آمد و تبریک به مناسبت بازگشت امام به وطن را به ایشان اعلام نمایند. سرهنگ بازنشسته افروز (ستوان افروز سال 57) اولین نفری بودند که در رادار تبریز به نیابت از کلیه کارکنان انقلابی پدافند هوایی توانستند که این پیام را از طریق خلبان فرانسوی به عرض امام رسانده و پاسخ تبریک را نیز دریافت نمایند. کارکنان پدافند هوایی در این روز تلاش بسیار زیادی نمودند که خدای ناکرده اتفاقی برای هواپیمای امام نیفتد و به سلامت به زمین بنشیند.

کارکنان جوان پدافند از بدو ورود امام در کنار ایشان قرار گرفتند و در تأیید همین بحث میتوان به 53 نفر دانشجوی افسری پدافند هوایی اشاره کرد که مسئول انتظامات بهشت زهرا در سال 57 شده اند (لازم به توضیح است که شهید نامجو فرمانده این افراد بوده است)

در 19 بهمن ترکیبی از کارکنان پدافند هوایی و نیروی هوایی جهت بیعت خدمت امام (ره) میرسند. همزمان با این اقدام انقلابی کارکنان پدافندی تبریز جهت حمایت، هماهنگی و همگامی با انقلابیون با لباس وارد دانشگاه تبریز میشوند که در این دانشگاه توسط این افراد قرآن با صدای بلند تلاوت میگردد و دانشجویان آنها را گلباران می نمایند .

در این ایام مبارک و پیش از آن یکی از فعالیتهای بسیار مهم تبادل اخبار و فرمایشات و سخنرانیهای امام (ره) در شبکه فرماندهی و کنترل پدافند هوایی و اطلاع رسانی متن پیامهای حضرت امام به کلیه کارکنان و در اقصی نقاط کشور از طریق این شبکه بوده است.

کارکنان انقلابی پدافند هوایی علی رغم فشار و تهدیدات و اقدامات سازمان ضد اطلاعات وقت رژیم شاه در شهرهای تهران، تبریز، بوشهر، دزفول، همدان و... همگام با سایر انقلابیون به فعالیت های خود ادامه میدادند. که میتوان به بخش کوچکی از آنها بشرح ذیل اشاره نمود:

ترك محل خدمت کارکنان پدافند در اجرای فرمان امام (ره) علی رغم فشارها و تهدیدات ضد اطلاعات رژیم که حداقل مجازات در صورت گرفتاری اعدام بوده است

کسانی که به دلیل بسته بودن درب پایگاهها نتوانسته بودند ترك محل نمایند شروع به اعتصاب غذا می نمایند.

فرار فرمانده پایگاه تبریز (تیمسار ماکویی) و افسر ضد اطلاعات (ستوانیکم میلانی) همان پایگاه به دلیل هجوم انقلابیون پدافندی پیش از 22 بهمن

وضعیت پدافند هوایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، پدافند هوایی همچون سایر نیروهای انقلابی در معرض آسیب نیروهای ضدانقلاب قرار گرفت. از جمله اینکه سایت راداری کرج در معرض حمله ضدانقلاب قرار گرفته و تعدادی اسلحه نیز از حمله ناکام آنها برجای ماند . چندماه بعد و در آذر ماه 1358 در منطقه مرزی ایلام يك يك گروه مسلح ضدانقلاب به سایت راداری-مخابراتی «نخجیر» واقع در غرب ایلام حمله کرده و خساراتی را به آن مرکز حساس پدافند هوایی کشور وارد کردند...» هدف اصلی این درگیریها آسیب رساندن به توان پدافند هوایی کشور و در نهایت کاهش امنیت کشور قلمداد می شود.

عملکرد پدافند هوایی قبل از آغاز جنگ

برابر اسناد و مدارک موجود تا هیجدهم شهریور 1359 درگیریهای پراکنده و گاه غیر موثری بین واحدهای پدافند هوایی ایران و هواپیماهای عراقی رخ داد اما هجدهم شهریور 1359 را باید آغازی خوب برای حضور پدافند هوایی در دفاع مقدس دانست، زیرا در این روز 3 فروند بالگرد و 2 فروند هواپیمای عراقی بر اثر آتش پدافند هوایی سرنگون شدند. روز بعد نیز يك فروند بالگرد عراقی در حوالی (آق داغ) قصر شیرین سرنگون شد. در بیست و سوم شهریور نیز لشکر 81 زرهی از اصابت قرار گرفتن 2 فروند هواپیمای عراقی توسط آتش ضد هوایی خبر داد.